

การจัดบริการวิชาการสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน

Academic Service Model for Elderly

จิรพรรณ โพธิ์ทอง, ปร.ด.*

บทนำ

ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผลจากการเพิ่มขึ้นดังกล่าวทำให้มีการเตรียมความพร้อมในทุกด้านเพื่อให้ผู้สูงอายุมีศักยภาพสามารถดูแลตนเอง ไม่เป็นภาระผู้อื่นและยังสามารถช่วยเหลือสังคมได้ ส่งผลต่อการจัดระบบสวัสดิการและการประกันสังคมแก่ผู้สูงอายุ การบริการด้านสุขภาพอนามัย และการดูแลผู้สูงอายุ การจัดระบบการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ การส่งเสริมการเข้าถึงการศึกษา และการฝึกอบรม เช่น การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ (ปราโมทย์ ประสาทกุล, 2562) ที่มีการเชื่อมโยงการทำงาน ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ ได้แก่ ผู้สูงอายุ ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) โรงเรียน วัด นอกจากนี้ยังมีการจัดบริการทางวิชาการที่สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่มีส่วนร่วมในการช่วยส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยแต่ละสถาบันจะต้องกำหนดพื้นที่ และกลุ่มเป้าหมายเพื่อที่จะจัดบริการวิชาการทั้งแบบบริการวิชาการทั่วไป แบบบูรณาการกับการเรียนการสอน บูรณาการกับงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมหรือบูรณาการกับงานวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของ ผู้สูงอายุและครอบครัว เพื่อให้เกิดความร่วมมือ และสนับสนุนให้เกิดการเสริมสร้างความเข้มแข็ง และความ ยั่งยืนในท้องถิ่น ชุมชนและสังคม บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์ทำความเข้าใจกับความหมาย แนวคิด รูปแบบ และแนวทางการจัดบริการทางวิชาการสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน ว่าควรมีลักษณะ รูปแบบหรือกิจกรรมอย่างไร ที่จะสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ

ความหมายบริการวิชาการ

การบริการวิชาการแก่สังคม หมายถึง กิจกรรมหรือโครงการให้บริการแก่สังคมภายนอก สถาบันการศึกษา หรือเป็นการบริการที่จัดในสถาบันการศึกษาโดยมีบุคคลภายนอกเข้ามาใช้บริการ (สำนักงาน คณะกรรมการอุดมศึกษา, 2553) เป็นหนึ่งในภารกิจหลักที่สถาบันการศึกษาต้องมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ มีความเชื่อมโยงกับพันธกิจของสถาบันทั้งด้านการจัดการเรียนการสอน ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และการวิจัย

*พยาบาลวิชาชีพชำนาญการพิเศษ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุพรรณบุรี

จัดบริการวิชาการให้แก่ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ในรูปแบบต่าง ๆ ตามความถนัด และในด้านที่สถาบันมีความเชี่ยวชาญ การให้บริการทางวิชาการอาจให้เปล่าโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายหรืออาจคิดค่าใช้จ่ายตามความเหมาะสม โดยให้บริการทั้งหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน หน่วยงานอิสระ หน่วยงานสาธารณะ ชุมชน และสังคม

การให้บริการวิชาการ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา องค์กรมหาชน, 2554) หมายถึง การที่สถานศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งอยู่ในฐานะที่เป็นที่พึ่งของชุมชนหรือสังคม เป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการหรือทำหน้าที่ใดที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนในด้านวิชาการหรือการพัฒนาความรู้ตลอดจนความเข้มแข็งประเทศชาติและนานาชาติ

การบริการวิชาการ (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2561) หมายถึง บริการวิชาการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเป็นบริการวิชาการที่จัดบริการให้แก่ประชาชน กลุ่มบุคคล หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

การบริการวิชาการแก่สังคม หมายถึง การที่สถาบันอุดมศึกษาเป็นที่พึ่งของชุมชน หรือเป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการ หรือทำหน้าที่ใด ๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาขึ้นของชุมชนในด้านวิชาการ หรือการพัฒนาความรู้ มีการให้บริการวิชาการครอบคลุมเป้าหมายอย่างเฉพาะเจาะจง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ อาจให้บริการโดยใช้ทรัพยากรของสถาบันหรือใช้ทรัพยากรร่วมกันทั้งในระดับสถาบันและระดับบุคคลในหลายลักษณะ โดยนำความรู้และประสบการณ์มาใช้พัฒนา หรือบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนหรือการวิจัย (วิระพล จันทร์ดียิ่ง, 2558) ได้แก่ การให้คำปรึกษา การศึกษา วิจัยค้นคว้า เพื่อแสวงหาคำตอบให้กับสังคม การฝึกอบรมหลักสูตรต่าง ๆ บทความ ตำรา หนังสือ รายวิชา หรือหลักสูตร เป็นต้น

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า การจัดให้บริการทางวิชาการ หมายถึง การกำหนดรูปแบบ กิจกรรมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรของสถาบัน การเป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการ ให้คำปรึกษา ให้การอบรม จัดประชุมสัมมนาวิชาการ งานวิจัย การบูรณาการในการเรียนการสอน และการวิจัยหรือวิธีการในการดำเนินงานที่มีผลต่อผู้รับบริการโดยตรง และทำให้เกิดความร่วมมือ ความเข้มแข็งในชุมชนที่จะดำเนินการต่อให้เกิดความยั่งยืนในชุมชน ส่งผลต่อสังคมและประเทศชาติ และต้องมีการดำเนินการที่สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานการบริการวิชาการในระบบการประกันคุณภาพการศึกษา

แนวคิดการจัดบริการวิชาการแก่สังคม

การจัดบริการวิชาการแก่สังคม เป็นส่วนหนึ่งที่สถาบันการศึกษายึดตามหลักความรับผิดชอบต่อสังคม (พระราชบัญญัติการอุดมศึกษา, 2562) ได้แก่

1. ดำเนินการเพื่อประโยชน์ของชุมชน สังคม และประเทศ ชุมชนและสังคมมีสิทธิติดตามและตรวจสอบสถาบันอุดมศึกษาตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่รัฐมนตรี ประกาศกำหนดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการการอุดมศึกษา
2. พัฒนาความรู้ให้ทันสมัย จัดการศึกษาให้ตอบสนองต่อความต้องการ จัดให้มีการวิจัย การสร้างสรรค์และพัฒนานวัตกรรม รวมทั้งให้บริการทางวิชาการอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศโดยรวม และเผยแพร่องค์ความรู้ที่ถูกต้องตามหลักวิชาการในเรื่องต่าง ๆ ต่อสาธารณะ
3. จัดให้มีการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าถึง และมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน สังคมชนบท และกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคม เพื่อสร้างสำนึกรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม

การให้บริการวิชาการจึงขึ้นอยู่กับปัญหา ความต้องการของพื้นที่และความเชี่ยวชาญของอาจารย์ที่จะสามารถจัดบริการวิชาการให้ตอบสนองได้ โดยการศึกษา ค้นคว้า วิจัย หรือให้คำปรึกษา เป็นการช่วยหาคำตอบให้กับพื้นที่ที่มีหลายลักษณะ ทั้งในรูปการให้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรของสถาบัน การเป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการ ให้คำปรึกษา ให้การอบรมจัดประชุม สัมมนาวิชาการ งานวิจัย หรือการบูรณาการในการเรียนการสอนและการวิจัย (สถาบันพระบรมราชชนก, 2556) เพื่อตอบคำถามต่าง ๆ หรือชี้แนะสังคม การให้บริการทางวิชาการนอกจากเป็นการทำประโยชน์ให้สังคมแล้ว สถาบันยังได้รับประโยชน์ในด้านต่าง ๆ คือ เพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ของอาจารย์อันจะนำมาสู่การพัฒนาหลักสูตร มีการบูรณาการเพื่อใช้ประโยชน์ทางด้านการจัดการเรียนการสอนและการวิจัย พัฒนาตำแหน่งทางวิชาการของอาจารย์ สร้างเครือข่ายกับหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งเป็นแหล่งงานของนักศึกษาและเป็นการสร้างรายได้ของสถาบันจากการให้บริการทางวิชาการด้วย

รูปแบบการบริการวิชาการ มีดังต่อไปนี้

สถาบันการศึกษามีรูปแบบการบริการวิชาการในหลายรูปแบบ ได้แก่

1. การบริการวิชาการเพื่อตอบสนองระบบสุขภาพ เป็นลักษณะงานบริการวิชาการหรือกิจกรรมที่จัดเพื่อบริการบุคคล/กลุ่มบุคคล/องค์กร ภาครัฐ และเอกชน เพื่อพัฒนาบุคลากรสาธารณสุขให้มีความรู้และสมรรถนะที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน โดยวิทยาลัยเป็นผู้จัดดำเนินการในด้านงบประมาณทั้งหมด และมีรายได้จากการลงทะเบียนจากผู้เข้าร่วมโครงการ/กิจกรรม ที่สถาบันการศึกษาได้จัดขึ้น เช่น โครงการอบรมหลักสูตรพยาบาลเฉพาะทางสาขาพยาบาลเวชปฏิบัติ โครงการอบรมผู้ดูแลผู้สูงอายุ เป็นต้น

2. การบริการวิชาการแบบบูรณาการในการเรียนการสอนและการวิจัย เป็นการจัดการบริการวิชาการที่บูรณาการในรายวิชาที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยเน้นให้เกิดประโยชน์ทั้งประชาชน ชุมชน ทำให้นักศึกษาพยาบาลได้ใช้ความรู้ และทักษะในการฝึกปฏิบัติจริงให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน เช่น

2.1 โครงการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุชุมชนแบบบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาการพยาบาล โดยจัดให้นักศึกษาได้นำความรู้ไปสำรวจภาวะสุขภาพ วิเคราะห์ปัญหา ให้คำแนะนำและจัดนิทรรศการเพื่อส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในชมรม/โรงเรียนผู้สูงอายุ หรือในชุมชน

2.2 โครงการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอนและงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ในรายวิชาการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันการเจ็บป่วย โดยจัดให้นักศึกษานำความรู้เรื่องการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุมาแต่งเป็นเพลง ประกอบท่ารำ และนำไปบริการวิชาการฝึกให้ผู้สูงอายุร้องและรำเพื่อสร้างเสริมสุขภาพที่ชมรมผู้สูงอายุ

3. การบริการวิชาการแบบให้เปล่า เป็นการจัดการบริการวิชาการที่ใช้ทรัพยากรของสถาบันการศึกษา และการมีส่วนร่วมขององค์กร หน่วยงาน หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายกับผู้รับบริการวิชาการ เช่น โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพอาสาสมัคร (อสม.) ผู้ดูแลผู้สูงอายุโรคเรื้อรังและโรคหลอดเลือดสมอง (Stroke) ในชุมชน ร่วมกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

ในการจัดการบริการวิชาการสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน แม้จะมีหลายรูปแบบแต่ยังพบปัญหา (จิรพรรณ โพธิ์ทอง, ทิพา มหาพรหม และวิรงค์รอง ชมภูมิ่ง, 2561) จากการเข้าไม่ถึงบริการ สาเหตุเนื่องจากสถานที่ดำเนินกิจกรรมบริการวิชาการไกลจากบ้าน มีภาระหน้าที่ต่อครอบครัว ไม่สะดวกในการเดินทาง และความไม่พร้อมทางสภาพร่างกายของผู้สูงอายุ การดำเนินกิจกรรมไม่ครอบคลุมกับปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ และยังขาดการทำงานจัดการที่เป็นทีมและไม่มีผู้เชี่ยวชาญ

แนวทางการจัดการบริการวิชาการสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน

การจัดการบริการวิชาการ เป็นบริการทางสังคมอย่างหนึ่งในทางด้านการศึกษา เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน (วิไลวรรณ ทองเจริญ, 2558) สามารถจัดเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยง สนับสนุนหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรงในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชน จะช่วยให้เกิดการดูแลผู้สูงอายุที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่นควรประกอบด้วย

1. คณะทำงานแบบบูรณาการ จากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ประกอบด้วย ตัวแทนผู้สูงอายุในชุมชน ครอบครัวและผู้ดูแลผู้สูงอายุ ผู้นำหมู่บ้าน อาสาสมัครประจำหมู่บ้าน ชมรมผู้สูงอายุ องค์กรบริหารส่วนตำบล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล สถานศึกษา สถาบันอุดมศึกษา และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. แผนการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนแบบบูรณาการ โดยใช้ข้อมูลปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ จากการสำรวจที่แท้จริง คณะทำงานแบบบูรณาการร่วมกันจัดทำแผนบริการวิชาการให้มีความสอดคล้อง ต่อเนื่องและไม่ซ้ำซ้อนกัน

3. กำหนดลักษณะการจัดบริการทางวิชาการ กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ผู้สูงอายุในกลุ่มติดสังคม ติดบ้าน ติดเตียง ครอบครัวและผู้ดูแลผู้สูงอายุ จัดทำเนื้อหาข้อมูลจำแนกตามกลุ่มผู้สูงอายุให้ครอบคลุมทุกด้าน ส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งด้านการดูแลสุขภาพ โดยหน่วยงานหรือองค์กรสาธารณสุขเน้นด้านสุขภาพ องค์การบริหารส่วนตำบลเน้นด้านสังคมและเศรษฐกิจ พัฒนาความมั่นคงของมนุษย์ระดับจังหวัดเน้นด้านส่งเสริมอาชีพ การมีรายได้ โดยแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

3.1 เชิงรุก เป็นการจัดบริการทางวิชาการที่บ้านและในหมู่บ้าน เป้าหมายเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ติดบ้าน และติดเตียง โดยจัดที่บ้านผู้สูงอายุหรือในหมู่บ้าน เช่น การเยี่ยมบ้าน การดูแลต่อเนื่องที่บ้าน

3.2 เชิงรับ เป็นการจัดที่ชมรมผู้สูงอายุ สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล เป้าหมายเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ติดสังคม ดำเนินการจัดตั้งหรือพัฒนาชมรมผู้สูงอายุ จัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุและศูนย์วัฒนธรรมการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชน โดยเฉพาะการรวมตัวกันในรูปชมรมผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุจะช่วยปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพ และการทำงานสมรรถนะทางกาย ทางอารมณ์และสังคมดีขึ้น (ยุทธนา พูนพานิช และแสงนภาพ อุทัยแสงไพศาล, 2557) ทำให้ครอบคลุมผู้สูงอายุทุกกลุ่ม และได้รับการดูแลในมิติที่กว้างกว่าทางการแพทย์และสาธารณสุขเพียงอย่างเดียว (จินตนา อาจสันทียะ, 2557)

4. ออกแบบโครงการ/กิจกรรม และการติดตามประเมินผลแบบบูรณาการ โดยบูรณาการแบ่งเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ระดับระหว่างองค์กร องค์การบริหารส่วนตำบล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ชมรมผู้สูงอายุ และสถาบันการศึกษาโดยบูรณาการในการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง การวิจัยและการพัฒนานวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุ โดยกำหนดประเด็นการจัดบริการทางวิชาการที่สอดคล้องกับรายวิชา ตามปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุและชุมชน

5. การวัดประเมินผลการจัดบริการทางวิชาการสำหรับผู้สูงอายุ กำหนดให้มีการประเมินผลลัพธ์ ที่แสดงถึงการดูแลตนเองได้ คุณภาพชีวิต และชุมชนมีความเข้มแข็งในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ

6. การบูรณาการแบบมีส่วนร่วม ทั้งบูรณาการในระดับองค์กร บูรณาการในการจัดการเรียนการสอนของสถาบันการอุดมศึกษาเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุในชุมชนได้รับข้อมูล ความรู้และทักษะในการใช้ชีวิตเหมาะสมกับวัยในทุกมิติ ทั้งทางด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ที่มีความเฉพาะเจาะจงและเพิ่มมากขึ้น ส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็ง

7. การจัดบริการวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นการใช้นำคิดที่มีการเชื่อมโยงเครือข่าย องค์กรและผู้มีส่วนได้เสียในการดูแลผู้สูงอายุ (WHO, 2002) ซึ่งแบ่งเป็นระดับเล็ก ระดับกลางและระดับใหญ่

โดยมุ่งเน้นที่ประชาชน การป้องกัน คุณภาพ การผสมผสาน/การบูรณาการ และความยืดหยุ่น/การปรับตัวของระบบการดูแลสุขภาพ

บทสรุป

สถาบันการระดับการอุดมศึกษา จึงควรเพิ่มคุณค่างานบริการทางวิชาการโดยมีการกำหนดรูปแบบกิจกรรมแบบบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนกับการเรียนการสอน การวิจัยและการพัฒนานวัตกรรม โดยเน้นการใช้ชุมชนเป็นฐาน มีการเชื่อมโยงเครือข่ายองค์กรและผู้มีส่วนได้เสียในการดูแลผู้สูงอายุ ให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุและชุมชน รวมถึงความเชี่ยวชาญของอาจารย์ในสถาบันการศึกษานั้น เป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการ มีการจัดบริการทั้งเชิงรับและเชิงรุก เพื่อแก้ปัญหาการเข้าถึงบริการ การดำเนินกิจกรรมที่ไม่ครอบคลุมกับปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ และเพิ่มศักยภาพการทำงานจัดบริการที่เป็นทีมและมีความเชี่ยวชาญ นอกจากจะช่วยให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ พัฒนาได้อย่างยั่งยืน ยังช่วยให้บุคลากรในสถาบันและนักศึกษาได้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาความรู้ที่ครอบคลุมทุกมิติในการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จินตนา อาจสันเทียะ (2557) รูปแบบการดูแลสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน. *วารสารพยาบาลทหารบก*, 15(3),123-127.
- ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานการอุดมศึกษา พ.ศ. 2561. (2561,17 สิงหาคม).
- ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 135 ตอนพิเศษ 199 ง หน้า 19-21.
- ปราโมทย์ ประสาทกุล (บก.), (2562). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2561*. นครปฐม. พรินเตอร์ จำกัด.
- ยุทธนา พูนพานิช และแสงนภาพ อุทัยแสงไพศาล. (2557). รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพโดยชุมชนเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ. *วารสารวิชาการสาธารณสุข*, 23(2), 226-238.
- วิไลวรรณ ทองเจริญ,บก., (2558). *ศาสตร์และศิลป์การพยาบาลผู้สูงอายุ*. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ. เอ็นพีเพรส.
- วีระพล จันทรศิษฐ์. (2558) ผลผลิตและผลที่ได้รับ: คำจำกัดความ ตัวอย่างเกี่ยวกับการวิจัยวิทยาศาสตร์และการนำไปใช้ประโยชน์. *วารสารนเรศวรพะเยา*. 8 (2) พ.ค. - ส.ค.
- สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). (2554). คู่มือการ

ประเมินคุณภาพ ภายนอกกรอบสาม (พ.ศ. 2554-2558) ระดับอุดมศึกษา ฉบับสถานศึกษา
(แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2554). กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

สมจินดา ชมพูนุท และวรรณเพ็ญ อินทร์แก้ว. (2560). การบูรณาการบริการวิชาการกับการจัดการ
เรียนการสอนวิชาปฏิบัติการพยาบาลเลือกสรร สาขาการพยาบาลอนามัยชุมชน. *วารสาร
พยาบาลตำรวจ*. 9(1), 22-35.

Roberto Nuno, Katie Coleman, Rafael Bengoa, and Regina Sauto. (2012). Integrated care for chronic conditions:
The contribution of the ICCC Framework. *Health policy*, 105(1), 55-64.

World Health Organization. (2002). *Innovative care for chronic conditions: building blocks for action: global
report*. Retrieved from <http://www.who.int/chp/knowledge/publications/icccglobalreport.pdf>